

Föreningen Jämtland Härjedalen Fäbodkultur och utmarksbruk

Jörgen Tyrebo, ordf

jorgen.tyrebo@fabod.nu

jhf@fabod.nu

Statens Jordbruksverk

nrf@jordbruksverket.se

johan.ahnstrom@jordbruksverket.se

Kompletterande synpunkter och förslag till dialogen i arbetet med förslag till Sveriges nationella plan för restaurering av natur, i enlighet med EUROPAPARLAMENTETS OCH RÅDETS FÖRORDNING (EU) 2024/1991 av den 24 juni 2024

- Stimulera och möjliggör återetablering av små och medelstora jordbruk.

Vi vill föreslå att detta arbete har som målsättning att forma möjligheter för familjejordbruk med upp till ca 50 djur. Det kan ge såväl beteskapacitet, som produktionsunderlag för förädling och planeringsbar avsättning. Regelverk, villkor och ersättningar behöver därför formas utifrån en sådan målbild.

- Stimulera och möjliggör återetablering av fäbodbruk.

Det finns anledning att återskapa ett levande fäbodbruk över det historiska fäbodområdet i Sverige - från Värmland, Dalarna, Gävleborg och norrut upp till Norrbotten. De kultur- och naturvärden som är knutet till traditionellt fäbodbruk är internationellt uppmärksammat och finns nu infört på Unescos representativa lista över mänsklighetens immateriella kulturarv. <https://fabod.se/immateriellt-kulturarv/> Fäbodbruket är dock inte någon separat, begränsad sommarverksamhet, utan är intimt förknippat med verksamheten på en hemgård, ett utvecklat djurmaterial och en jordbrukare/fäbodbrukare som förvaltar kunskaperna och lever med förberedelser och efterarbeten året om.

- Finansiering.

Mot ovanstående bakgrund vill vi föreslå grundläggande förändringar vad gäller finansieringslösningar. Vi vill därför föreslå att det sker en grundläggande översyn av stöd villkor och en förändring av skattesystemet så att det skapas möjligheter på företagsnivå att försöka sig och en familj på ett normalt familjejordbruk. En modern modell för detta finns etablerad i exempelvis Österrike där man, enkelt beskrivet, har ett relativt högt grundavdrag före beskattning av primärproduktion samt kompletterande verksamheter. Detta är ett konkret möjliggörande som ger förutsättningar och reella möjligheter för många familjejordbruk, omfattande djurhållning, många arbetstillfällen, många företag med livsmedelsförädling samt många kringverksamheter och mervärden. Det skapar också den grundläggande strukturen för att möjliggöra mervärdet många

levande fäboddar med tillhörande slåtterängar och fäbodbeta.

En grundläggande förändring av skattesystemet i dessa avseenden kan medföra en minskning av antalet stödformer, en förenkling av regelverken och en motsvarande minskning av administrationen och minskade behov av budgeterad offentlig finansiering. Det är bedömningsvis också möjligt att förena med budgeteringsprocessen i den gemensamma jordbrukspolitiken, där man inte kan ta separat hänsyn till den nuvarande svenska relativt höga beskattningen av lägre inkomstskikt.

- Investeringskalkyler.

Vi vill föreslå att den återinförs principen att kunna inräkna egen arbetsinsats i investeringskalkyl som ligger till grund för ansökan om investeringsstöd. På det sättet kan det mobiliseras betydande engagemang och privata insatser som ger mycket bättre möjligheter även för yngre nyföretagare, småbrukare och de som inte har eget tillgängligt kapital eller inte har möjlighet att få lån.

- Utbildning.

Det behöver säkerställas och utvecklas utbildningsmöjligheter med regional anpassning för ungdomar och nya jordbruksföretagare. Det behöver också beaktas möjligheterna för utbildning och praktik som understödjer behoven för utveckling och säkerställande av traditionell kunskap och sedvanebruk generellt och däribland för fäbodbruk. Vi är ju tyvärr i den situationen att alltför många småjordbruk och fäbodbruk lagts ner, vilket har brutit naturlig generationsöverföring, och dessutom innebär att det finns relativt få praktikplatser att tillgå. Mot den bakgrunden behövs en riktad satsning på uppbyggnad av utbildningsmöjligheter även för fäbodbruk, både för ungdomsgymnasiet och vuxenutbildning.

- Tydliggör målsättning och incitament för omställning och naturrestering.

Det finns behov av att klargöra incitamenten för att agera och koordinera arbetet på alla nivåer i samhället. Sannolikt kan de senaste årtiondenas negativa utveckling härledas till det faktum att Sverige under lång tid haft en jordbrukspolitik som varit starkt pådrivande för strukturrationalisering och sedan åtminstone 1950-talet aktivt understött en avveckling av mindre brukningsenheter över hela landet. Nedläggningen av jordbruk och åkermark är i vissa delar irreversibel, men samtidigt finns det också betydande restaureringsmöjligheter i än större delar av landet. En del av de tidigare brukade åkerarealerna är möjliga att återställa. Med detta följer även bruk av betesmarker och slåtterängar. Det uppstår vidare en mångfald av mosaikmiljöer, kantzoner och kulturmiljöer av värde för flora och fauna.

- Ökat relevant ansvar för kommuner och regioner.

Vi ser behov av att involvera kommuner och regioner i ansvaret för bevarande av jordbruksmark och därigenom ge dem ansvar och delaktighet i livsmedelsproduktionens förutsättningar. Regionerna har ett tilldelat regional utvecklingsansvar, men ges idag inte möjlighet att agera inom jordbrukssektorn, livsmedelsproduktionens regionala grundförutsättning. Kommunerna har ett planansvar, men har inte något ansvar för den lokala livsmedelsförsörjningen förutom de kommunala kärnverksamheterna. Det medför att kommunerna dels tenderar att prioritera kortsiktig exploatering av jordbruksmark, dels inte utvecklar kompetens vad gäller den lokala livsmedelsproduktionens betydelse och potential vilket är kunskaper som behöver integreras i både översikts- och detaljplanearbetet.

- Synliggör och tydliggör värdet av åkermark och betesmark.

Vi ser behov av att styra upp och signalera värdet av jordbruksmark genom att höja tröskeln för att exploatera åkermark, samt att detta gäller i hela landet. Eventuellt genom att ge även åkermark status som riksintresse.

Vi ser också ett behov av att synliggöra och ta fram kunskap om förutsättningar och potential för extensiv betesbaserad produktion över hela landet, i skärgårds-, skogs- och fjällområden. Extensiv betesdrift har en omfattande tillämpning i många länder, bland annat i Österrike, liksom i Norge. Inventeringsmetoder och grundkunskaper finns lätt tillgängliga i Norge.

I Sverige saknar vi ännu sådan samlad kunskap vilket är nödvändigt för att beräkna och förvalta dessa produktionsmöjligheter. Utan sådan kunskap, utan kvalitativ beskrivning och utan kvantifiering och värdering så är det i praktiken också omöjligt att få dessa tillgångar att beaktas på rätt sätt i samhällsplaneringen.

- Konventionen om biologisk mångfald, artiklarna 8j och 10c.

Det finns behov av att integrera och implementera de delar av CBD som berör Traditionell kunskap och Sedvanebruk. Vi ser ett behov av en nära konsultation och samverkan med de naturbrukande verksamheter som är berörda av CBD 8j och 10c. Det kan närmast ske genom att inleda en utvecklingsdiskussion genom det inrättade programråd som idag utgör en struktur och samarbetsnätverk för att hantera till detta relaterade utvecklingsfrågor. Se länk ovan.

- Fäbodbrukets utvecklingsmöjligheter

Vad gäller fäbodbrukets utvecklingsfrågor och framtid så vill vi föreslå att snarast möjligt låta genomföra en historisk analys och lägesbeskrivning samt utredning över framtida möjligheter och målsättningar för natur- och kulturvärden och produktion inom fäbodbruket i Sverige. Produktionen inom fäbodbruket baseras på sommarbetet. Detta behöver också ske med beaktande av att fäbodbruket regelmässigt ska integreras med utvecklingen av små och medelstora jordbruk upp till ca 50 djur.

Detta behöver ske i samverkan mellan berörda parter från centrala myndigheter, fäbodrörelsens företrädare och andra organisationer. Fäbodbruket som levande kulturarv är en gemensam angelägenhet över hela skandinaviska halvön. Det innebär bland annat likheter och kontaktytor med Norge. En sådan analys och utredning lät man i Norge genomföra redan för två år sedan och det är angeläget att vi nu tar detta på allvar även i Sverige. Se länk till utredningen på webbsidan via följande länk <https://www.seterkultur.no/2025/05/21/kraftfull-satsing-pa-seter-og-utmark/>

- Utveckla tekniska hjälpmedel; t ex godkännande av geo-fence, vilket kan underlätta betesdrift.

- Utforma erforderlig ekonomi för försörjningsmöjligheter. Stödsystem behöver vara stabila över tid. Minska administrationen och handläggningstiderna.

- Möjliggör i regelverket nyetablering av fäbodar.

- Utveckla sociala skyddsnätet för jordbrukare, t ex avbytare för ledighet, och vid sjukdom.

- Rådgivningsstöd. Proaktiv kundinformation så att man får hjälp att se möjligheter vad man kan söka för.

- Inför högre arealstöd för de små enheterna och gör en översyn av stödgränser som missgynnar de mindre tas bort

- **Återinför certifieringsstödet.** Syfte är att ge de mindre fortsatt skall ha möjlighet till ekologisk certifiering.
- **Återetablera det statliga ansvaret för distriktveterinäsystemet.**
- **Utveckla lånegarantier införs för de som vill starta/ta över mindre lantbruk.**
- **Inför förmånliga bidrag/lånevillkor för att kunna bibehålla/diversifiera produktion över hela landet.**

2025-06-08

Jörgen Tyrebo, ordf